

Seksuell trakassering i høyere musikkutdanning i lys av #metoo

Sigrid Røyseng

Innledning

Høsten 2017 var et vendepunkt i den offentlige debatten om seksuell trakassering. Etter at New York Times 5. oktober 2017 publiserte en større sak hvor flere kvinnelige skuespillere fortalte historier om at filmprodusenten Harvey Weinstein i en årrekke hadde trakassert og forgrepet seg på dem seksuelt, ble #metoo en bevegelse som spredte seg raskt på tvers av bransjer, land og kontinenter, ikke minst ved hjelp av sosiale medier. I norsk sammenheng tok #metoo-kampanjen form av en rekke opprop fra kvinner i flere bransjer som ble publisert i media, og som synliggjorde at seksuell trakassering er et arbeidslivsproblem mange så langt hadde valgt å tie om (Helseth & Sletteland, 2018; Sletteland, 2018, s. 19). Oppropene besto av anonymiserte og redigerte historier som opprinnelig var skrevet i lukkede Facebook-grupper samt en felles tekst hvor kvinnene bak oppropene formulerte krav om at problemet med seksuell trakassering måtte tas på alvor og stoppes.

Også i det profesjonelle musikkmiljøet gikk kvinner sammen og formidlet erfaringer med seksuell trakassering i oppropene #nårmusikkenstilner og #visyngerut. Oppropene viser at erfaringer med seksuell trakassering også var knyttet til tiden under utdanning, og flere kunstutdanninger kom i søkelyset på grunn av historier om trakassering. Norske klassisk utdannede sangere stilte i sitt opprop følgende krav:

Vi krever at alle studenter og ansatte skal kunne varsle om sextrakassering, maktmisbruk eller overgrep uten å være redd for å miste jobb eller å få ord på seg for å «være vanskelig».

Vi krever at ledelsene ved høyskolene, universitetene, distriktsoperaene og Den Norske Opera & Ballett tar øyeblikkelig grep og setter inn tiltak for å trygge hverdagen for sangerne. Vi krever at de håndhever reglementet for sextrakassering, og at de skyldige må ta konsekvensen for sine handlinger.

Vi krever en holdningsendring i hele kulturbransjen, og at det innføres absolutt nulltoleranse for sextrakassering i utdanningsinstitusjonene og på arbeidsplassene.

Fra oppropet #visyngerut, Aftenposten 23. november 2017.

Oppropet hadde altså utdanningsinstitusjonene som eksplisitt adresse for sine krav. Videre fikk sangundervisning ved Norges musikkhøgskole og ved Kungl. Musikhögskolan i Stockholm ytterligere oppmerksomhet gjennom radiodokumentaren *Don Juan bak masken*.¹ Dokumentaren handlet om en tidligere sangprofessor som ifølge historier fra hans tidligere studenter hadde opptrådt trakasserende overfor dem.

Et særtrekk ved #metoo var at seksuell trakassering gikk fra å være et relativt taust problem til å bli en offentlig sak. Tidligere hendelser og erfaringer ble tolket på nytt og i mange tilfeller fikk de et nytt navn: seksuell trakassering. Slik viste #metoo at seksuell trakassering ikke er en betegnelse med et absolutt eller på forhånd gitt meningsinnhold. Snarere konstitueres seksuell trakassering gjennom meningsskapende prosesser. På denne bakgrunnen stiller denne artikkelen følgende spørsmål: Hvordan ble fenomenet seksuell trakassering forstått og definert i de delene av #metoo som omhandlet høyere musikkutdanning? Hvordan relaterer de forståelsene av seksuell trakassering som kom til syne i #metoo til sentrale praksiser og kulturelle forestillinger i høyere musikkutdanning?

Teoretisk bygger artikkelen på den voksende litteraturen om symbolske grenser og symbolsk grensarbeid som i særlig grad knyttes til sosiologen Michèle Lamont (Lamont, 1992; Lamont & Molnár, 2002; Lamont, Pendergrass & Pachucki, 2015; Løvgren & Orupabo, 2018; Pachucki, Pendergrass & Lamont, 2007). Dette er en tilnærming som retter oppmerksomheten mot de grensene vi trekker når vi kategoriserer objekter, mennesker, praksiser, tid og rom (Lamont, 1992, s. 9). Oppropene og de relaterte medieoppslagene som markerte starten på det norske #metoo er et viktig moment i vår tids meningskonstruksjon av hva seksuell trakassering er og hvordan det henger sammen med strukturer, praksiser og forståelser i ulike kontekster. I denne artikkelen tar jeg utgangspunkt i at seksuell trakassering er et fenomen som defineres gjennom grensedragninger som er med på å gi fenomenet spesifikke betydninger innen høyere musikkutdanning.

Denne innledningen etterfølges av en gjennomgang av studier om seksuell trakassering i høyere utdanning, i musikkbransjen og andre kulturbransjer. Deretter presenteres begrepet om symbolske grenser og hvordan dette kan anvendes som analytisk inngang til å studere

---

¹ <https://radio.nrk.no/serie/radiodokumentaren/MDSP01003617/23-11-2017>, nedlastet 29. april 2019.

seksuell trakassering. Dernest kommer en redegjørelse for og diskusjon av materialet som er analysert i denne artikkelen. Materialet som settes under lupen er medietekster fra #metoo som berører høyere musikkutdanning. Analysen starter med å vise hvordan #metoo endret de symbolske grensene for seksuell trakassering ved at erfaringer med dette gikk fra å være private hemmeligheter til å bli offentlige historier. Videre viser analysen hvordan seksuell trakassering i høyere musikkutdanning konstitueres gjennom grensdragninger knyttet til mesterlæretradisjonen, uklare grenser mellom profesjonelle og personlige relasjoner i denne typen undervisningspraksis, kjønnede grenser innen musikkopplæring og musikkutøving og grenser som konstitueres gjennom karismatisk autoritet. Til sist diskuteres resultatene opp mot noen av de utfordringene som ofte har blitt nevnt i forbindelse med å følge opp #metoo i praksis i utdanningsinstitusjoner og på arbeidsplasser.

Studier av seksuell trakassering

Generelt er forskningen om seksuell trakassering begrenset, og det er blitt slått fast at det er et kunnskapshull knyttet til seksuell trakassering i høyere utdanning i Norge (Reichert et al., 2019). I 2018 ble det derfor for første gang inkludert spørsmål om seksuell trakassering i studentenes helse- og trivselsundersøkelse som har blitt gjennomført hvert fjerde år på 2000-tallet. Her ble seksuell trakassering definert som «uønsket seksuell oppmerksomhet som er krenkende og plagsom» i tråd med hvordan fenomenet er definert i norsk lov (Knapstad, Heradstveit & Sivertsen, 2018, s. 87). Undersøkelsen viste at totalt 24 % av studentene hadde blitt utsatt for en eller annen form for seksuell trakassering. Mens 31 % av kvinnelige studenter oppga å ha opplevd seksuell trakassering var det 8 % av de mannlige studentene som oppga det samme. Det er altså en markant kjønnsforskjell i opplevd seksuell trakassering. Flertallet av studentene oppga at trakasseringen hadde foregått utenfor utdanningsinstitusjonen, og at ansatte og medstudenter ikke hadde vært involvert (Knapstad et al., 2018, s. 88). Fra denne undersøkelsen finnes det rapporter tilgjengelig for hver enkelt utdanningsinstitusjon. Rapporten for Norges musikkhøgskole viser at i gjennomsnitt hadde 18 % av studentene på denne institusjonen opplevd seksuell trakassering, men det er ikke oppgitt hvordan dette fordeler seg mellom kjønnene, ulike typer trakassering eller fra hvem trakasseringen kom.

Som bakgrunn for studien jeg gjør i denne artikkelen, er det relevant å se på studier fra den profesjonelle bransjen i tillegg til fra utdanningskonteksten, fordi det er en tett kobling mellom utdanningsinstitusjonene og det profesjonelle musikklivet gjennom at anerkjente utøvere også jobber som instrumental- og vokallærere. I tillegg ser vi også i det innledende

sitatet fra de klassiske sangeres opprop at institusjonene innen utdanning og profesjonell bransje blir omtalt sammen. Siden det er såpass lite forskning på området, er studier som dekker større deler av kulturlivet enn musikklivet tatt med. Selv om de ulike kunststartene har sine særpreg, er de sosiologisk sett også beslektede. Kunstlivet kjennetegnes av at det finnes sterke symbolske hierarkier som definerer hvem som regnes som betydningsfulle kunstnere. Disse hierarkiene kommer til uttrykk i en tradisjon for å dyrke den individuelle kunstneren (Bourdieu, 1993).

I kjølvannet av #metoo gjennomførte forskningsinstituttet Fafo en spørreskjemaundersøkelse innen film-, TV-, scene-, musikk- og spillfeltet i Norge for å kartlegge omfanget av seksuell trakassering i disse bransjene (Bråten & Svalund, 2018). Av utvalget i denne undersøkelsen oppga 46 % at de jobbet innenfor musikkfeltet. I Fafo-undersøkelsen svarte totalt 32 % at de har opplevd seksuell trakassering i løpet av sin karriere (Bråten & Svalund, 2018, s. 23). Undersøkelsen viser at kvinner i langt større grad enn menn opplever seksuell trakassering, men menn er også utsatt (Bråten & Svalund, 2018, s. 24). Undersøkelsen viser også at jo yngre man er, desto større er sannsynligheten for at man har vært utsatt for seksuell trakassering (Bråten & Svalund, 2018, s. 26). Omfanget av seksuell trakassering henger også sammen med yrkesgruppe. Sangere og skuespillere er særlig utsatt. Forskerne bak undersøkelsen påpeker videre at forskjellen i omfanget av seksuell trakassering mellom yrkesgruppene henger sammen med kjønnsfordelingen i disse yrkene (Bråten & Svalund, 2018, s. 26).

En studie av seksuell trakassering av norske skuespillere viser at utbredelsen er relativt stor sammenlignet med den generelle befolkningen i Norge (Kleppe & Røyseng, 2016). På spørsmål om de hadde vært utsatt for seksuell trakassering det siste halvåret, svarte 5 prosent av skuespillerne «til en viss grad», mens 0,4 prosent svarte «i høy grad». I studien av arbeidslivet generelt som vi sammenlignet med, svarte 1,1 % «til en viss grad», mens 0,1 % svarte «i høy grad». På spørsmål om spesifikke hendelser og atferd som kan defineres som seksuell trakassering ble bildet enda tydeligere. Mens 45 % av skuespillerne hadde opplevd minst en slik hendelse i løpet av det siste halve året, var det 18 % i arbeidslivet generelt som svarte det samme. Også denne studien viste en tydelig kjønnsforskjell: kvinnelige skuespillere opplever i høyere grad seksuell trakassering enn sine mannlige kolleger. I denne studien kom det også fram at trakasseringen primært kom fra overordnede og sideordnede kolleger.

I tillegg til å undersøke utbredelsen av seksuell trakassering blant norske skuespillere gjennomførte Kleppe og Røyseng også kvalitative intervjuer som viste at seksuell trakassering i norsk teater må forstås i lys av noen sentrale trekk ved teaterverdenen: teaterarbeidets karakter hvor fysisk og emosjonell intimitet står sentralt, hard konkurranse om og uformell rekruttering til skuespillerjobber og karismatisk autoritet. Hennekam og Bennett (2017)

fikk lignende resultater i en kvalitativ studie blant ulike aktører innen kreativ næring i Nederland. Her inngikk musikere som en del av utvalget som ble intervjuet. Hennekam og Bennett fant at det er høy toleranse for seksuell trakassering i denne delen av arbeidslivet, og at det er så utbredt at kvinnene de intervjuet oppfattet det som en integrert del av bransjekulturen og av karrieremulighetene. Videre fant Hennekam og Bennett at faktorer som påvirket seksuell trakassering som fenomen innen kreativ næring var tøff konkurranse om jobber, bransjekultur, kjønnede maktstrukturer og viktigheten av uformelle nettverk.

Mye av forskningen om seksuell trakassering har vært spørreskjemasert og tatt utgangspunkt i en psykologisk eller juridisk definisjon av seksuell trakassering. I diskusjonen av hvordan seksuell trakassering skal defineres og studeres har det blitt framhevet at uansett hvilken definisjon man velger å støtte seg på, er det ikke mulig å sette opp en entydig avgrensning av fenomenet (Bråten & Svalund, 2018, s. 14). Bråten og Svalund understreker at den subjektive opplevelsen er sentral, og at ulike personer kan ha ulik terskel for hva de opplever som seksuelt trakasserende. Helseth og Sletteland har for sin del understreket at det ikke er handlingene *i seg selv* som er kjernen i problemet med seksuell trakassering, men at situasjonen og relasjonen er feil (Helseth & Sletteland, 2018). De samme handlingene kan være ønskede om situasjonen og relasjonen er riktig. Diskusjonen om hvilken definisjon man skal legge til grunn i undersøkelser av seksuell trakassering berører også generelle problemer med spørreskjemamethoden. Når man undersøker seksuell trakassering ved hjelp av spørreskjema, må man ta utgangspunkt i en på forhånd gitt definisjon av seksuell trakassering og forutsette at respondentene som deltar i undersøkelsene forstår begrepet og operasjonaliseringene av det noenlunde likt (Grenness, 2012, s. 103). I denne artikkelen vil jeg heller enn å starte med en på forhånd formulert definisjon undersøke hvordan fenomenet seksuell trakassering ble konstituert gjennom symbolske grensedragninger i #metoo i konteksten høyere musikkutdanning.

Seksuell trakassering og symbolsk grensarbeid

I kjernen av interessen for å studere symbolske grenser ligger erkjennelsen av at når vi gir mening til ulike fenomener, så gjør vi det ved å etablere grenser for hva som er innenfor og utenfor. Vi bestemmer betydningen av en kategori gjennom å definere grensene for hva som skal inkluderes. Slik er meningsskaping symbolsk grensarbeid. Distinksjoner kan komme til uttrykk gjennom tabuer, holdninger, praksiser og gjennom mønstre av hva vi liker og misliker (Lamont et al., 2015, s. 850). Slik er det mange innganger til å studere symbolske grenser.

Sosiologien om symbolske grenser innebærer at man ikke interesserer seg så mye for hvordan ulike enheter defineres isolert sett. Snarere er det hvordan et fenomen defineres og gis mening i relasjon til andre ting som kommer i fokus (Løvgren & Orupabo, 2018). Slik åpner dette perspektivet for å rette oppmerksomheten mot hvordan seksuell trakassering konstitueres i relasjon til praksiser og kulturelle forestillinger som gjør seg gjeldende i konteksten høyere musikkutdanning. Dette relasjonelle perspektivet har også et potensial til å studere makt og hierarkier mellom sosiale grupper. Symbolske grenser er i stor grad blitt studert som skillelinjer mellom ulike sosiale grupper og hvordan disse etablerer hierarkier mellom folk (Lamont & Molnár, 2002; Pachucki et al., 2007). Det er imidlertid et åpent spørsmål hvorvidt og eventuelt på hvilke måter symbolske grenser skaper og gjenskaper makthierarkier og ulikhet (Løvgren & Orupabo, 2018, s. 205).²

Perspektivet om symbolske grenser har også tidligere blitt brukt til å studere seksuell trakassering. Saguy (2000) har vist hvordan måten seksuell trakassering forstås på varierer mellom ulike nasjonale kontekster. Hun finner at ideer om marked, gruppebaserte forståelser av ulikhet, produktivitet og profesjonalitet står sentralt for grensedragningene som trekkes i USA. I Frankrike forstås seksuell trakassering i større grad som mellommenneskelig vold og som maktmisbruk. Dellinger og Williams (2002) har sammenlignet hvilke grenser redaksjonsmedarbeidere i et feministisk magasin og et pornoblad trekker mellom anstendig og uanstendig seksuell oppmerksomhet. De finner at når redaksjonsmedarbeiderne bestemmer hva som er å «gå over grensen» i ulike arbeidssituasjoner, så tar de høyde for den spesifikke organisasjonskulturen der de jobber. På denne måten understreker disse studiene at seksuell trakassering ikke kan forstås som en universell kategori, men snarere må forstås i lys av hvordan den gis mening gjennom grensedragninger i ulike kontekster.

Metode og materiale

I denne artikkelen har jeg valgt å analysere hvordan fenomenet seksuell trakassering ble forstått i den delen av #metoo som omhandlet høyere musikkutdanning. Materialet som danner grunnlaget for denne analysen, er oppropene på musikkområdet, altså #nårmusikkenstilner og #visyngerut samt radiodokumentaren *Don Juan bak masken*. Radiodokumentaren ble

---

² Sosiologien om symbolske grenser har mange fellestrekk med og tar aktivt i bruk Bourdieus sosiologi. Imidlertid skiller perspektivene seg fra hverandre når det gjelder synet på hvordan grensedragninger eller distinksjoner henger sammen med makt. Der Bourdieu kobler distinksjoner og distingverende atferd uløselig til makt, er det et spørsmål som undersøkes empirisk innenfor sosiologien om symbolske grenser, særlig slik den har blitt formulert av Michèle Lamont.

transkribert. Slik utgjøres materialet av medietekster, og det er viktig å ta forbehold om hva det betyr å bruke dem som data. Medietekstene har vært gjenstand for redaksjonelle prosesser som skal sikre at sakene følger mediens hovedprinsipper og spilleregler. Som andre medietekster preges imidlertid også disse av særskilte dramaturgiske grep. Sakene bygges opp rundt en presentasjon som er ment å ha en overbevisende effekt. Det er ikke uvanlig å påpeke at medielogikken (i økende grad) kjennetegnes av en orientering mot konflikter og skandaler, og at personfokus er framtrødende, herunder fortellinger om helter og skurker (Karidi, 2018). Medietekstene er således ikke egnet til å utlede konklusjoner om hva som faktisk har funnet sted og i hvilket omfang. Tekstene er likevel viktige og av stor verdi for forskningsformål.

For det første var #metoo primært en bevegelse som utspilte seg i mediene, både de tradisjonelle og de digitale. For det andre spiller mediene og medietekstene en viktig rolle i å definere hva som oppfattes som seksuell trakassering og i å forme den generelle opinionen om fenomenet (Saguy, 2000). Dette grensarbeidet handler ikke bare om hva som er innenfor og utenfor kategorien seksuell trakassering. Det handler også om hvordan seksuell trakassering forstås i grensene mot andre kategorier. I analysen av dette materialet har jeg rettet oppmerksomheten mot hvilke grensdragninger som trekkes rundt seksuell trakassering og hvilke praksiser og kulturelle forestillinger innen høyere musikkutdanning disse relaterer seg til. Konkret vil det si at analysen har skjedd i to steg. Det første steget var nærlesning og kategorisering av medietekstene. Den andre steget var å sette grensdragningene som framkom i nærlesningen av medietekstene i sammenheng med foreliggende kunnskap om sentrale trekk ved høyere musikkutdanning spesielt og kunstlivet generelt. Når vi nå skal se nærmere på hvilke forståelser av seksuell trakassering som kommer til uttrykk i de analyserte medietekstene, trekker jeg derfor inn forskningsbasert litteratur om høyere musikkutdanning, særskilt bidrag som omhandler instrumental- og vokalundervisning. Jeg trekker også inn noe kunst- og kultursosiologisk litteratur.

#metoo som vendepunkt – nye symbolske grenser

I alle de tre analyserte medietekstene finner vi utsagn som understreker at erfaringer musikere har hatt med seksuell trakassering i løpet av utdanningen, er noe de har valgt ikke å snakke om før #metoo:

«Det er først nå, 15 år senere, at jeg føler jeg kan si at det som skjedde ikke var min feil» (Fra oppropet #nårmusikkenstilner).

«Jeg sa aldri dette til noen. Etter fire måneder fikk jeg plass ved et operaakademi i utlandet, og lettet rømte jeg landet i nesten fire år. Jeg angrer bittært på at jeg ikke fortalte noen om hva han gjorde» (Fra oppropet #visyngerut).

«Jeg har aldri fortalt dette til noen. ... Jeg turte ikke å si noe av redsel for ikke å få oppdrag» (Fra radiodokumentaren *Don Juan uten maske*).

Disse utsagnene kan tyde på at seksuell trakassering lenge har blitt definert gjennom å være et tabu. Seksuell trakassering har blitt gitt mening gjennom de grensedragningene et normativt forbud mot å snakke om det har gitt (Lamont et al., 2015). Slik representerer #metoo en ny situasjon hvor tidligere hendelser og erfaringer, som det ikke skulle snakkes om, ble formidlet til offentligheten. Erfaringer med seksuell trakassering gikk fra å være private hemmeligheter til å bli offentlige historier. På denne måten blir det, slik det ene sitatet ovenfor peker på, trukket en ny grense som markerte at seksuell trakassering ikke er ofrenes skyld og ansvar. Denne nye grensedragningen var et fellestrekk for hele #metoo og bidro til at mange erfaringer kunne komme fram i lyset. La oss se nærmere på hva medietekstene forteller oss mer spesifikt om grensedragninger relatert til seksuell trakassering i høyere musikkutdanning.

Tradisjonen for mesterlære

I radiodokumentaren *Don Juan bak masken* pekes det på at den etablerte undervisnings-tradisjonen innen høyere musikkutdanning, altså instrumental- og vokalundervisning som foregår en-til-en, er en praksis hvor grensedragningen mellom det som er innenfor og utenfor det som oppfattes som seksuell trakassering, er særlig krevende. Svært mye av undervisningen innen høyere musikkutdanning bygger på mesterlæretradisjonen. Dette er en utdanningsmodell hvor studenter inkluderes i et praksisfellesskap med lærere som gjerne har oppnådd en «mesterstatus» på sitt fagområde (Kvale, Nielsen, Bureid & Jensen, 1999; Nerland, 2004). Mesterlære er en tradisjon som vektlegger læring gjennom handling og evaluering gjennom praksis (Kvale et al., 1999, s. 19). Denne praksisen er så innarbeidet at den kan forstås som et ritual (Bourdieu & Prieur, 1996, s. 27ff).

Innen høyere musikkutdanning praktiseres mesterlæremodellen i stor grad ved at lærer og student møtes på tomannshånd. På denne måten utvikles relasjoner mellom student og lærer i høyere musikkutdanning som preges av en særskilt nærhet (Gaunt, 2011). Denne nærheten baserer seg på en gjensidig tillit der studentene ønsker å la seg påvirke av læreren,

noe som ifølge Nerlands studier av denne undervisningsformen betyr at «det sjelden blir stilt kritiske spørsmål inn mot undervisningens form og innhold» (Nerland, 2004, s. 15). Nielsen peker på det samme basert på en studie av klaverundervisning ved Det Jyske Musikkonservatorium (Nielsen, 1999). I følge Nielsen preges studentenes forhold til læreren av en holdning om at man vil la seg lede fordi man nærer stor respekt og beundring for læreren som utøver. Studentene er som regel sterkt motivert for å bli innviet i fagtradisjonen som læreren representerer.

Å inngå i et praksisfellesskap sammen, slik denne typen undervisning krever, innebærer at det er en kroppslig nærhet i relasjonen mellom lærer og student. Undervisningen kan ha et stort innslag av at man bruker kroppen for å demonstrere hvordan den gitte instrumentale eller vokale praksisen skal utføres (Nerland, 2004). Det kan også være snakk om å ta på hverandre for å lære hvordan kroppen best mulig kan justeres for å oppnå ønsket resultat (Gaunt, 2011). En av de som ble intervjuet i radiodokumentaren forteller for eksempel:

Det var ju også en situation som faktisk oppstod med den här läraren när han ville känna liksom på min andning och skulle lägga handen där och jag vet ju själv att det ju är låg andning vi pratar om liksom med djupa bukmuskulaturen. Men plötsligt så hade ju han sin hand då, det var ju liksom utanpå byxor och sånt här, så det var ju inget, men den hamnade ändå på trosorna eller vad man skal säga. Och det kanske bara var omedvetet från hans sida (Fra radiodokumentaren *Don Juan uten maske*).

Situasjonen som beskrives her, viser at den kroppslige nærheten i undervisningssituasjonen kan skape en usikkerhet om hvor grensen mellom sangundervisning og seksuell trakassering går. En annen av dem som ble intervjuet i den samme dokumentaren peker på noe lignende:

Om jag skulle sagt at han tok på sitt kön när jag sto på alla fira framför han och gjorde nån märklig övning som han ville at jag skulle göra, så skulle ju han kunna säga: Jag visade sångteknik (Fra radiodokumentaren *Don Juan uten maske*).

Her går ikke usikkerheten så mye på hvorvidt situasjonen det er snakk om skal regnes som seksuell trakassering, men på at det ville være lett å argumentere for det motsatte om studenten hadde valgt å fortelle om det som skjedde.

Videre betyr lærernes mesterstatus at de gjerne har flere og viktige portvokterroller i musikklivet som kan ha betydning for studentenes karrieremuligheter (Gaunt, 2011). Det kan dreie seg om at læreren har formelle posisjoner f.eks. en solostilling i et orkester, samtidig

som man sitter i opptakskomiteen til musikkutdanningen og/eller i prøvespillskomiteen til orkesteret. Det kan også dreie seg om at læreren har et godt uformelt nettverk i bransjen (Hennekam & Bennett, 2017). Det pekes nettopp på at slike forhold kan ha bidratt til at grensene har blitt uklare og overskredet i en del sammenhenger i materialet fra #metoo.

En av dem som ble intervjuet i radiodokumentaren, forteller at det var sangprofessorens anerkjennelse og posisjon som bidro til at hun var villig til å gå over sine grenser. Han kunne hjelpe henne å skaffe jobber: «Jeg var hjemme hos han og han tok nakenbilder, enkelt og greit. Jeg ville ikke en gang tenke på det. Han kunne hjelpe meg med ting og hadde kontakter». En annen sier at det var snakk om «En verdensstjerne som man har fått chans att jobba med, och han kan vara en bra kontakt» (Fra radiodokumentaren *Don Juan uten maske*). Slik ser vi at måten seksuell trakassering ble konstituert som fenomen i høyere musikkutdanning kan ha sammenheng med en faktor som har blitt framhevet i tidligere forskning på seksuell trakassering som har vært vektlagt på beslektede kunstområder, nemlig hard konkurranse om jobber (Hennekam & Bennett, 2017; Kleppe & Røyseng, 2016).

Uklare grenser mellom profesjonelle og personlige relasjoner

Som vi har sett, innebærer praksisen med en-til-en-undervisning innen høyere musikkutdanning at det etableres en særskilt nærhet mellom lærer og student. Denne nærheten er ikke bare kroppslig, men også emosjonell og sosial. I radiodokumentaren forteller en av dem som er intervjuet at undervisningssituasjonen kan oppleves som blottstillende: «Man är ju ensam när man är med sin pedagog och man blottar sig ganska mycket, både mentalt, men också rent röstmässigt» (Fra radiodokumentaren *Don Juan uten maske*). Ferdighetene som studentene skal tilegne seg, krever at studentene tar i bruk mange sider av seg selv. Tidligere forskning på denne praksisen viser at undervisningen også kan handle om å bidra til å realisere menneskelige livserfaringer og sette det følelsesmessige apparatet i den rette tilstanden for å oppnå det ønskede estetiske uttrykket (Nerland, 2004, 2007). Slik kan grensen mellom profesjonelle og personlige relasjoner bli uklare i og rundt denne typen undervisningspraksis.

I denne sammenhengen er det interessant at Gaunt (2011) i en studie av hvordan studenter og lærere oppfatter relasjonen de inngår i i høyere musikkutdanning finner at relasjonen assosieres både med vennskap og med en foreldre-barn relasjon, riktignok i en britisk

kontekst.³ Hun fant at innslaget og betydningen av et personlig aspekt i relasjonen mellom lærer og student kan variere en god del, men at det ikke er uvanlig at undervisningsrelasjonen også har privat karakter (Gaunt, 2010). Dette korresponderer med Nerland (2004, s. 14) sin studie av instrumentalundervisning i høyere musikkutdanning som omtaler denne typen undervisning som «private praksiser» Intimiteten som utvikles i undervisningen gjør at det profesjonelle på sett og vis bli privat – og omvendt.

Undervisningen innen høyere musikkutdanning betyr at studentene ikke bare innlemmes i et praksisfellesskap gjennom den undervisningen som foregår på tomannshånd, men også gjennom å delta i prosjekter som både kan være initiert og ledet av lærere de studerer under. Noen av historiene som ble delt i oppropene #nårmusikkenstilner og #visyngerut er fra prosjekter hvor studenter og lærere har jobbet sammen. Gjennom slike prosjekter har de møttes i de faglige aktivitetene, men også i uformelle situasjoner og fester i tilknytning til disse. Dette er starten på en av historiene som ble delt:

Jeg var en av fem heldige studenter som ble plukket ut til å gjøre en turné i et annet land. En leder fra skolen min var regissør, koreograf og reiseleder. Turneen var en suksess, og den siste kvelden ble feiret med champagne. Jeg satt helt inne i et hjørne av hotellbaren, med ingen mulig utvei fra båsen uten å gå forbi alle andre, med denne lederen rett ved siden av meg. En etter en forsvant folk, men jeg kom meg ikke fri fra hjørnet. Mannens hånd hvilte tungt på låret mitt, og jeg fikk beskjeder som «går du nå, så vet jeg hvor kjedelig du er». Jeg var ung og livredd for å fremstå som noe annet enn en pliktoppfyllende elev og sanger. (...).
(Fra oppropet #visyngerut).

Historien formidler hvor tett sammenvevd studenters deltakelse i prosjekter er med å inngå i et sosialt fellesskap med lærere. Historien formidler også en opplevelse av hva som skal til for å framstå på den «riktige» måten som sangstudent og sanger i slike sammenhenger. Frykten for ikke å leve opp til læreres forventninger gjør at grenser mot seksuell trakassering kan bli vanskelige å etablere. Videre kan det hende at grensen mellom profesjonelle og personlige relasjoner blir enda mer uklar når det er alkohol involvert. Vi vet fra forskning på seksuell trakassering at uønsket atferd er mer utbredt når det er alkohol med i bildet (Bråten & Svalund, 2018; Bråten & Øistad, 2017).

---

3 Interessant nok bygde mesterlærere tradisjonen innenfor laugsvesenet nettopp på at mesteren ikke bare fikk et profesjonelt ansvar for lærlinger som kom til verkstedet for å lære og leve, men også overtok familiefarens rettigheter og plikter (Sennett, 2009, s. 53ff).

Kjønnede grenser

Som vi har sett, har tidligere undersøkelser vist at det er en markant kjønnsforskjell når det gjelder opplevelser med seksuell trakassering (Bråten & Svalund, 2018; Kleppe & Røyseng, 2016; Sivertsen et al., 2019). Videre viser Fafos undersøkelse at forskjellene i hvor utsatt ulike yrkesgrupper er for seksuell trakassering ser ut til å henge sammen med kjønnsfordelingen i disse yrkene. Kvinnedominerte yrkesgrupper er mer utsatt enn mannsdominerte. Innen musikkområdet ser sangere ut til å være særlig utsatt. Sangerne var også fremtredende i musikkens #metoo hvor det både var et eget opprop fra klassisk utdannede sangere og en radiodokumentar som belyste denne gruppen. På denne bakgrunnen er det nærliggende å spørre om seksuell trakassering konstitueres i tråd med kjønnede grenser innen høyere musikkutdanning.

I flere av historiene som formidles, kommer det fram at de kvinnelige musikerne (og tidligere musikkstudentene) har opplevd at deres utseende, kropp og seksualitet har blitt gitt uforholdsmessig mye oppmerksomhet i undervisningssituasjoner og profesjonelt virke. En forteller:

Som ung student ble jeg presset mot innsiden av en låst dør og kysset mot min vilje av en viktig professor for 20 år siden. Jeg følte at jeg burde være takknemlig mot ham siden han hadde hjulpet meg ... Gjennom resten av min karriere har jeg uavbrutt fått kommentarer på mitt utseende og min seksualitet. Jeg har fått utallige SMS-er fra kolleger som skriver om mitt utseende, men ingenting om jobben jeg akkurat har gjort (Fra oppropet #visyngertu).

Denne opplevelsen kan relateres til kjønnede grenser innen musikklivet som tidligere forskning har vist. For eksempel peker flere forskningsbidrag på hvordan kjønnede dikotomier kan være forbundet med instrumenter, lyder og praksiser innen musikklivet (H. F. Abeles, Hafeli & Sears, 2014; Lorentzen, 2009). Traktering av sang og stemme blir gjerne forbundet med kropp, natur og feminitet mens traktering av teknologier og musikkinstrumenter gjerne blir forbundet med kultur, kreativitet og maskulinitet (Lysloff, Gay & Ross, 2003, s. 184). Det kan også se ut til at kjønnede assosiasjoner til ulike instrumenter endrer seg lite over tid (H. Abeles, 2009). Videre produseres og reproduseres sammenhengen mellom kjønnede grenser og musikalsk innhold i ulike musikkpedagogiske praksiser (Green, 1997). Slike grensdragninger kan sette rammer for hvilke musikerroller som er tilgjengelig for kvinnelige og mannlige utøvere samt for relasjonen mellom dem. Om kvinnelige utøvere i større grad enn sine mannlige kolleger defineres i kraft av sin kropp og seksualitet, kan dette være med på å forme forståelsen av seksuell trakassering i denne konteksten.

Karismatisk autoritet

Radiodokumentaren peker på en sentral forestilling i musikkverden som medvirkende til at seksuell trakassering så lenge har kunnet foregå som et taust problem, nemlig forestillingen om karismatisk autoritet. En av informantene i dokumentaren forklarer det slik: «Det er så drøyt hvordan han fikk holde på, og ingen sa fra, ingen gjorde noe som helst, fordi man hadde så utrolig respekt for han da» (Fra radiodokumentaren *Don Juan uten maske*). Respekten er, som vi også har sett tidligere, knyttet til at det var snakk om en verdensstjerne – en stor kunstner. Interessant nok har tidligere forskning på mesterlære i høyere musikkutdanning pekt på at en slags «halo effect» påvirker relasjonen mellom lærer og studenter hvor lærerens kunstneriske posisjon betyr at studentene har tillit til at læreren vet hva som er best for dem (Gaunt, 2010). Uttrykket spiller på at lærernes mesterstatus kan framstå som så ubestridt at det er vanskelig for studentene å differensiere mellom denne statusen og ulike dimensjoner ved undervisningen. Dette kan ha sammenheng med hvordan en karismatisk ideologi virker i kunstfeltet, slik flere sentrale sosiologiske bidrag har pekt på (Bourdieu, 1993; Heinich, 1996; Kleppe & Røyseng, 2016; Røyseng & Stavrum, 2019).

Den karismatiske ideologien kjennetegnes av en tro på det uformidlede møtet med kunsten og på at kunstneren har ekstraordinære medfødte talenter (Bourdieu, Darbel & Schnapper, 1991). På denne bakgrunnen er det rimelig å anta at de som oppnår status som mestre på sitt fagområde, og som virker som lærere i høyere musikkutdanning, inntar symbolsk kraftfulle posisjoner. Hanken (2007) peker på at musikk lærere har karismatisk makt, og at de i kraft av sine posisjoner som forbilder og betydningsfulle personer kan ha en betydelig makt over sine elever. En del studier understreker til og med at karismatisk autoritet utgjør den viktigste maktbasen i kunstfeltet (Bourdieu, 1993; Mangset, Kleppe & Røyseng, 2012; Nisbett & Walmsley, 2016). Dette kan være med på å etablere grenser som gjør at seksuell trakassering skyves i bakgrunnen, mens feiringen av de store kunstnerne kommer i forgrunnen. Et utsagn fra en av sangerne som medvirket i dokumentaren *Don Juan bak masken* kan tyde på at når læreren har oppnådd en posisjon av karismatisk autoritet, er det vanskelig å si fra om problemer som oppstår i undervisningen:

Han var virkelig en sånn gud på musikkhøgskolen og da var det helt tabu å si noe stygt, det var liksom tabu å si noe dårlig om han. Da var det du som misforsto (Fra radiodokumentaren *Don Juan uten maske*).

Her er det særlig interessant at ordet tabu brukes. I litteraturen om symbolske grenser pekes det på tabuet som en måte å skape og gjenskape grenser på. Denne ideen er hentet fra Durkheims religionssosiologi hvor han fremhever at religiøse tabuer står helt sentralt

i å etablere grensene mellom det hellige og det profane (Durkheim & Swain, 2012). På lignende vis kunne man si at den karismatiske ideologien er med på å etablere de store kunstnerne som «hellige» og derfor urørlige. Slik kan også seksuell trakassering i høyere musikkutdanning ha bli konstituert som et fenomen som er mindre viktig enn feiringen av de store musikerne, og som det derfor ikke skal snakkes om.

Avslutning

En problemstilling som sto sentralt i det norske #metoo, var at manglende rapportering og varsling gjorde det vanskelig for arbeidsgivere og institusjonsledere å gjøre noe med problemene med seksuell trakassering (Sletteland, 2018). Samtidig er det en lovfestet plikt for arbeidsgivere og institusjonsledere ikke bare å håndtere saker hvor trakassering har funnet sted, men også å forebygge at seksuell trakassering i det hele tatt forekommer (Semner, 2018). Analysen av den delen av #metoo som omhandler høyere musikkutdanning, viser at en viktig grunn til at det er og har vært vanskelig å melde fra om erfaringer med seksuell trakassering er at grensene for hva som er innenfor og utenfor er veldig uklare. Denne uklarheten kommer av at seksuell trakassering foregår i og gis mening i et grenseland mot sentrale praksiser og forestillinger i denne konteksten. Vi har sett at en-til-en-undervisning i en mesterlæretradisjon, uklare grenser mellom profesjonelle og personlige relasjoner, kjønnede grenser og karismatisk autoritet ser ut til å stå sentralt for måten seksuell trakassering konstitueres innen høyere musikkutdanning. I tillegg kommer det at seksuell trakassering har vært et tabu. Dette er innsikter som kan være av betydning når utdanningsinstitusjonene følger opp sin plikt til å forebygge seksuell trakassering. Basert på analysen i denne artikkelen er det mulig å se for seg at denne plikten lettere kan ivaretas om man ikke gjør seg avhengig av rapportering og varsling alene, men snarere starter fra en annen kant og spør hvilke symbolske grenser som kan gjøre det vanskelig å melde fra om og ta tak i seksuell trakassering i denne spesifikke konteksten.

Avslutningsvis er det verdt å påpeke at denne artikkelen baserer seg på et begrenset mediemateriale, og at det er behov for mer forskning for bedre å forstå seksuell trakassering i høyere musikkutdanning så vel som i den profesjonelle musikkbransjen.

Referanser

- Abeles, H. (2009). Are musical instrument gender associations changing? *Journal of Research in Music Education*, 57(2), 127–139.
<https://doi.org/10.1177/0022429409335878>
- Abeles, H. F., Hafeli, M. & Sears, C. (2014). Musicians crossing musical instrument gender stereotypes: A study of computer-mediated communication. *Music Education Research*, 16(3), 1–21. <https://doi.org/10.1080/14613808.2014.906395>
- Bourdieu, P. (1993). *The field of cultural production: Essays on art and literature*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P., Darbel, A. & Schnapper, D. (1991). *The love of art: European art museums and their public*. Oxford: Polity Press.
- Bourdieu, P. & Prieur, A. (1996). *Symbolsk makt: Artikler i utvalg*. Oslo: Pax.
- Bråten, M. & Svalund, J. (2018). *Seksuell trakassering innen film-, TV-, scene-, musikk- og spillfeltet*. Oslo: Fafo.
- Bråten, M. & Øistad, B. S. (2017). *Seksuell trakassering i arbeidslivet*. Oslo: Fafo.
- Dellinger, K. & Williams, C. L. (2002). The locker room and the dorm room: Workplace norms and the boundaries of sexual harassment in magazine editing. *Social Problems*, 49(2), 242–257. <https://doi.org/10.1525/sp.2002.49.2.242>
- Durkheim, É. & Swain, J. W. (2012). *The elementary forms of the religious life*. Newburyport: Dover Publications.
- Gaunt, H. (2010). One-to-one tuition in a conservatoire: The perceptions of instrumental and vocal students. *Psychology of Music*, 38(2), 178–208.
<https://doi.org/10.1177/0305735609339467>
- Gaunt, H. (2011). Understanding the one-to-one relationship in instrumental/vocal tuition in higher education: Comparing student and teacher perceptions. *British Journal of Music Education*, 28(2), 159–179. <https://doi.org/10.1017/S0265051711000052>
- Green, L. (1997). *Music, gender, education*. New York: Cambridge University Press.
- Grenness, T. (2012). *Hvordan kan du vite om noe er sant?: Veiviser i forsknings- og utredningsarbeid for studenter, ledere, konsulenter og journalister* (2. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Hanken, I. M. (2007). *Studentevaluering av individuell hovedinstrumentundervisning: En case-studie av en høyere musikkutdanningsinstitusjon*. Norges musikkhøgskole i samarbeid med Unipub, Oslo.
- Heinich, N. (1996). *The glory of van Gogh: An anthropology of admiration*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Helseth, H. & Sletteland, A. (2018). *Det jeg skulle sagt: Håndbok mot seksuell trakassering*. Oslo: Manifest.
- Hennekam, S. & Bennett, D. (2017). Sexual harassment in the creative industries: Tolerance, culture and the need for change. *Gender, Work & Organization*, 24(4), 417–434. <https://doi.org/10.1111/gwao.12176>
- Karidi, M. (2018). News media logic on the move? In search of commercial media logic in German news. *Journalism Studies*, 19(9), 1237–1256. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2016.1266281>
- Kleppe, B. & Røyseng, S. (2016). Sexual harassment in the Norwegian theatre world. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 46(5), 282–296. <https://doi.org/10.1080/10632921.2016.1231645>
- Knapstad, M., Heradstveit, O. & Sivertsen, B. (2018). *Studentenes helse- og trivselsundersøkelse 2018* Oslo: SiO (Studentsamskipnaden i Oslo og Akershus).
- Kvale, S., Nielsen, K., Bureid, G. & Jensen, K. (1999). *Mesterlære: Læring som sosial praksis*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Lamont, M. (1992). *Money, morals and manners: The culture of the French and American upper-middle class*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Lamont, M. & Molnár, V. (2002). The study of boundaries in the social sciences. *Annual Review of Sociology*, 28, 167–195.
- Lamont, M., Pendergrass, S. & Pachucki, M. (2015). *Symbolic boundaries*. I J. D. Wright (Red.), *International encyclopedia of social and behavioral sciences* (2. utg., s. 850–855). Amsterdam: Elsevier.
- Lorentzen, A. H. (2009). *Fra «syngedame» til produsent: Performativitet og musikalsk forfatterskap i det personlige prosjektstudioet* (Doktoravhandling). Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Lysloff, R. T. A., Gay, L. C. & Ross, A. (2003). *Music and technoculture*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Løvgren, M. & Orupabo, J. (2018). En sosiologi om symbolske grenser. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 2(3), 203–207. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2018-03-01> ER
- Mangset, P., Kleppe, B. & Røyseng, S. (2012). Artists in an iron cage? Artists' work in performing arts institutions. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 42(4), 156–175. <http://dx.doi.org/10.1080/10632921.2012.727773>
- Nerland, M. (2004). Instrumentalundervisning som kulturell praksis: En diskursorientert studie av hovedinstrumentundervisning i høyere musikkutdanning. (Doktoravhandling). Norges musikkhøgskole, Oslo.
- Nerland, M. (2007). One-to-one teaching as cultural practice: Two case studies from an academy of music. *Music Education Research*, 9(3), 399–416. <https://doi.org/10.1080/14613800701587761>

- Nielsen, K. (1999). Musikalsk mesterlære. I K. Nielsen & S. Kvale (red.; G. Bureid, overs.) *Mesterlære: Læring som sosial praksis* (s. 112–124). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Nisbett, M. & Walmsley, B. (2016). The romanticization of charismatic leadership in the arts. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 46(1), 2–12.
<https://doi.org/10.1080/10632921.2015.1131218>
- Pachucki, M. A., Pendergrass, S. & Lamont, M. (2007). Boundary processes: Recent theoretical developments and new contributions. *Poetics*, 35(6), 331–351.
<https://doi.org/10.1016/j.poetic.2007.10.001>
- Reichert, F., Sandberg, A., Olsen, M. H., Holter, Ø. G., Mortensen, J., Retterås, R. M., ... Hennem, R. H. (2019). *Rapport fra Arbeidsgruppen mot mobbing og trakassering i UH-sektoren (UHRMOT)* (Oslo). Universitets- og høyskolerådet.
- Røyseng, S. & Stavrum, H. (2019). Fields of gold: Reflections on the research relations of the cultural policy researcher. *International Journal of Cultural Policy*, 1–12.
<https://doi.org/10.1080/10286632.2019.1643335>
- Saguy, A. (2000). Sexual harassment in France and the United States: Activists and public figures defend their definitions. I M. Lamont & L. Thévenot (Red.), *Rethinking comparative cultural sociology* (s. 56–93). Cambridge: Cambridge University Press.
- Semner, B. D. (2018). Arbeidsgivers ansvar ved trakassering og seksuell trakassering; herunder om varsling. *Magma*, 21(3), 39–47.
- Sennett, R. (2009). *The craftsman*. London: Penguin Books.
- Sivertsen, B., Nielsen, M. B., Madsen, I. E. H., Knapstad, M., Lønning, K. J. & Hysing, M. (2019). Sexual harassment and assault among university students in Norway: A cross-sectional prevalence study. *BMJ Open*, 9(6), e026993.
<https://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-026993>
- Sletteland, A. (2018). Da #metoo kom til Norge. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 42(03), 142–161. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2018-03-02> ER

Sigrid Røyseng
Professor
Norges musikkhøgskole
sigrid.royseng@nmh.no